

ANITA MŁYNARCZYK-TOMCZYK
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ORCID [0000-0002-7116-4198](https://orcid.org/0000-0002-7116-4198)

PORTFOLIO I E-PORTFOLIO JAKO WSPARCIE OSOBISTEGO ROZWOJU STUDENTÓW SPECJALNOŚCI NAUCZYCIELSKIEJ

PORTFOLIO AND E-PORTFOLIO AS A SUPPORT OF PERSONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS SPECIALIZING IN TEACHING

ABSTRAKT: Portfolio to prosta, a zarazem uniwersalna metoda kształcenia, która może być stosowana na różnych szczeblach nauczania. W jej skład mogą wchodzić zestawy różnych elementów. Od wielu lat metodę tę stosuje się w polskich szkołach. Zagościła ona nawet w pracy szkół wyższych i sprawdziła się, tym bardziej więc stanowi przykład dobrych praktyk w pracy ze studentami, w tym tymi przygotowującymi się do zawodu nauczyciela.

Artykuł stanowi próbę prezentacji osobistych refleksji autorki płynących z praktyki wykorzystywania tej metody kształcenia w pracy ze studentami specjalności nauczycielskiej. Teczka portfolio, złożona z materiałów przydatnych w przyszłej pracy zawodowej, przy odpowiednim dobraniu i wyselekcjonowaniu, może stać się niezastąpiona w trudnym okresie adaptacji do zawodu nauczyciela. Może ona stanowić również bazę wyjściową do e-portfolio studenta, w którym będzie dokumentował własny proces uczenia się i rozwoju w dłuższym okresie.

SŁOWA KLUCZOWE: dydaktyka, szkoła wyższa,teczka tematyczna, zasób, prezentacja, rozwój

ABSTRACT: The portfolio, which is a compilation of different forms of educational evidence, can be a simple and universal method of improving the competences of a teacher or a student and documenting such improvement at different levels of education. It may come in various forms and thus consist of different elements. This method has been present in Polish schools for many years. It has even appeared in academic education and proved successful; thus, it serves as an example of good practice of work with students, including those preparing for the teaching profession.

The article aims to present the author's personal reflections from the practice of using this educational method in working with students who specialize in teaching. The portfolio, including materials that might be useful in future professional work, when properly selected, may become indispensable in the difficult period of adaptation to the teaching profession. It can also be the starting point for a student's e-portfolio, in which they may document their own learning and development process in the long term.

KEYWORDS: didactics, higher education, thematic folder, resource, presentation, development

Portfolio jako skuteczna metoda, z powodzeniem może być stosowana na różnych szczeblach kształcenia. W jej skład mogą wchodzić zestawy różnych elementów¹. Od wielu już lat metoda ta praktykowana jest w szkołach polskich na wszystkich szczeblach nauczania. Czas, by zagościła on również w uniwersytetach. W niektórych dziedzinach nauki już się sprawdziła². Artykuł stanowi próbę prezentacji osobistych refleksji autorki płynących z praktyki wykorzystywania metody portfolio, w pracy ze studentami specjalności nauczycielskiej.

Portfolio, czyli zwyczajnie „teczka” (słowo pochodzi z języka włoskiego: portare – nosić + foglio – kartka), definiowane jest jako:

- zbiór dokumentów, który dostarcza dowodów czyjejś wiedzy, umiejętności, możliwości,
- zbiór prac przedstawiający wysiłek ucznia/studenta, postępy lub osiągnięcia,
- dokumentacja pracy ucznia/studenta wokół wybranego (wyznaczonego) tematu,
- zbiór prac dokumentujących proces odzwierciedlania, selekcji, racjonalizacji i końcowej oceny połączonej z ostatecznym wynikiem wszystkich tych czynników.

¹ H. Konopka, *Co włożyć do portfolio, czyli teczka tematyczna jako forma pracy i oceniania*, <https://koss.ceo.org.pl/dla-nauczycieli/uczyc-inaczey/artykuly/co-wlozyc-do-portfolio-czyli-teczka-tematyczna-jako-forma> [dostęp 10.03.2021].

² *Studenckie portfolio – czyli wgląd w praktykę. Wybrane fragmenty ze studenckich teczek rozwoju zawodowego dokumentujących przebieg praktyk w szkołach ponadgimnazjalnych w ramach projektu „Szkoła i Uniwersytet – wspólne działania na rzecz podniesienia jakości studenckich praktyk pedagogicznych”*, Poznań 2014.

Powyższy zestaw skrótowych definicji nie wyczerpuje oczywiście zakresu rozumienia portfolio jako metody stosowanej w nauczaniu/kształceniu³.

Praca nad portfolio składa się z kilku etapów. Pierwszy to wybór tematyki teczeki. Metoda portfolio pozwala na pobudzenie zainteresowań ucznia/studenta w czasie kompletowania teczeki, w zakresie wybiegającym poza wąsko rozumiany temat. Indywidualna teczekka ucznia/studenta może także stanowić odpowiednik rozbudowanego notatnika przedmiotowego. Drugim etapie kompletowania teczeki tematycznej ucznia odbywa się pod opieką nauczyciela. Student specjalności nauczycielskiej powinien natomiast wykazać się inicjatywą i samodzielnością w tym zakresie. Kolejny etap to wykorzystanie teczeki tematycznej skompletowanej przez ucznia/studenta. Każda lekcja prowadzona metodą portfolio stanowić powinna okazję do weryfikacji przez uczniów postępów w tworzeniu ich teczek. Dla studenta ma natomiast być efekt samodyscypliny i twórczej pracy nad przyszłym warsztatem naukowym i dydaktyczno-historycznym.

W szkole prezentacja portfolio odbywa się w czasie jednej lub kilku lekcji poświęconych wybranemu tematowi (cyklowi tematycznemu). W czasie zajęć akademickich prezentacja teczeki tematycznej studenta może stanowić świetny materiał do zajęć ćwiczeniowych lub konwersatoryjnych. Zawartość teczeki, gdy jest w miarę wszechstronnie przygotowana, powinna zapewniać barwne, dobrze merytorycznie i metodycznie podbudowane zilustrowanie tematu lekcji/zajęć lub wybranego zagadnienia, zwłaszcza na szczeblu akademickim. Stanowi to ważny element zarówno bieżącej, jak i końcowej pracy ucznia/studenta. Praca nad teczką nie powinna być wszakże jedyną i wystarczającą podstawą oceny (semestralnej lub rocznej) ucznia/studenta⁴.

Technologie informacyjne umożliwiły modyfikacje znanej wcześniej „metody teczeki”, która polegała na gromadzeniu wykonanych prac, zadań i ćwiczeń na wybrany temat. Cyfryzacja pozwoliła nie tylko zaprezentować prace w bardziej atrakcyjnej formie, ale też nadać im zupełnie inny charakter. Narzędzie e-portfolio umożliwia wspieranie kształcenia zawodowego przez dokumentowanie osiągnięć edukacyjnych (kompetencji, wiedzy) w postaci artefaktów, własnych refleksji czy rekomendacji innych osób. Ponadto umożliwia upublicznienie osiągnięć edukacyjnych w formie konkretnych dowodów na posiadanie określonych kompetencji

³ H. Konopka, *op. cit.*

⁴ H. Konopka, *op. cit.*

czy też certyfikatów, a w konsekwencji – autorefleksję⁵. Warto podkreślić, że dostrzegalne jest coraz większe zainteresowanie e-portfolio, zwłaszcza w uczelniach w Europie, jako rozszerzeniem oferty kształcenia zdalnego w formie narzędzia wspierającego rozwój osobisty i doradztwo zawodowe skierowane do studentów⁶.

Istnieje wiele definicji e-portfolio, ale rozumiane jest ono najczęściej jako cyfrowy zbiór treści – tekstów, zdjęć, nagrań audio czy wideo – uporządkowanych w logiczny i celowy sposób oraz reprezentujących dokonania zarówno jednostek, jak i grup czy instytucji. To zintegrowany system archiwizowania i prezentowania osiągnięć uczniów/studentów, którego nadrzędnym celem jest wspieranie rozwoju i refleksji⁷. Elektroniczne portfolio wykorzystuje technologie cyfrowe, umożliwiając użytkownikowi zbieranie i organizowanie artefaktów (elementów portfolio), w różnych formatach (dźwięk, obraz, grafika, tekst). W konsekwencji więc e-portfolio jest elektronicznym systemem pozwalającym uczącym się (ale także nauczycielowi czy instytucji) tworzyć i zarządzać cyfrowym zbiorem obiektów prezentujących jego kompetencje oraz umiejętności w wybranym kontekście, a także wspierać refleksję zarówno nad uczeniem się, jak i samorozwojem. System ów umożliwia dodatkowo prezentację osiągnięć i ocenę zawartości portfolio szerszej publiczności, nauczycielom, pracodawcom czy rodzinom⁸. Do pedagogicznych aspektów e-portfolio należą wspieranie umiejętności uczenia się i identyfikacja uczenia się⁹. Wyróżnia się kilka typów takiego systemu: portfolio robocze, czyli zbiór prac autora, ilustrujących jego osiągnięcia; prezentacyjne, którego celem jest przedstawienie własnej osoby oraz osiągnięć w określonym kontekście, zakresie i dla wybranego odbiorcy; i portfolio oceniające, którego celem jest prezentacja posiadanych kompetencji zgodnie z wyznaczonymi kryteriami oceny w zakresie wskazanym przez organ oceniające lub indywidualne osoby (szkołę, instytucję, nauczyciela, itp.)¹⁰.

⁵ *Ibidem*.

⁶ R. Neczaj-Świdarska, *E-portfolio jako nietradycyjna forma kształcenia w szkolnictwie wyższym*, http://dydaktyka.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2012/01/2011_Neczaj.pdf [dostęp 10.03.2021].

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ J. Kusiak (red.), *E-Portfolio – dokumentacja osobistego dorobku ucznia*, https://www.cel.agh.edu.pl/wp-content/uploads/2015/01/SWOI-cz.2-rozdz.10-e-Portfolio.AGH_.pdf [dostęp 10.03.2021].

Co może zamieścić przyszły nauczyciel w portfolio?

Od podjęcia decyzji o byciu nauczycielem – czy to historii, czy innego przedmiotu – student powinien być wdrażany do modelowania własnego warsztatu pracy. Składają się na niego przyjęte przez nauczycieli strategie dydaktyczne, formy organizacyjne nauczania, metody i zabiegi metodyczne oraz środki przekazu wiedzy historycznej, znajdujące się w szkole i instytucjach zlokalizowanych w najbliższym środowisku, i zapewniające osiągnięcie założonych celów edukacyjnych¹¹. W świadomie zorganizowanym miejscu pracy lekcyjnej i pozalekcyjnej nauczyciela, w tym nauczyciela historii, priorytetowe miejsce zająć powinna wiedza historyczna oraz znajomość metodologii historii i dydaktyki historii¹². Stąd w autorskim portfolio powinno znaleźć się miejsce na sprawozdania z przeczytanej najnowszej literatury naukowej, systematycznie monitorowanej i uzupełnianej. Studentom powinno być znane: **Czytelnia Czasopism PAN**¹³; **Portal Czasopism Naukowych**¹⁴; baza **Arianta – Naukowe i Branżowe Polskie Czasopisma Elektroniczne**¹⁵; baza **BazHum**¹⁶ oraz wiele wartościowych e-czasopism¹⁷. Student-przyszły nauczyciel powinien również orientować się w zasobie historycznych monografii naukowych¹⁸.

¹¹ A. Zielecki, *Warsztat pracy nauczyciela historii*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 411.

¹² *Ibidem*.

¹³ Na stronie znajduje się ponad 16000 artykułów opublikowanych w ponad 100 czasopismach. Prezentowane są pełne treści czasopism wydawanych lub współwydawanych przez komitety i oddziały PAN, a także przez Biuro Upowszechniania i Promocji Nauki PAN. <https://www.czasopisma.pan.pl/dlibra>.

¹⁴ Jedno z najważniejszych w Polsce oraz rozpoznawalne w świecie miejsce prezentacji i rozpowszechniania wysokiej jakości treści naukowych. Prezentuje obecnie pełną treść ponad 80 czasopism wydawanych elektronicznie we współpracy z różnymi ośrodkami naukowymi z całej Polski. Czasopisma można wyszukiwać według kolejności alfabetycznej, dziedzin wiedzy czy afiliacji. Właścicielem portalu jest Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. <https://www.ejournals.eu/czasopisma/> [dostęp 10.03.2021].

¹⁵ Baza rejestruje informacje o polskich czasopismach elektronicznych. Istnieje od 1 września 2005 roku, jest stale aktualizowana. Od początku tworzona jest przez dwie osoby: Anetę Drabek i Arkadiusza Pulikowskiego. <https://arianta.pl/#/szukaj> [dostęp 10.03.2021].

¹⁶ Program opracowania, digitalizacji i udostępniania pełnotekstowej zawartości polskich czasopism naukowych z zakresu humanistyki i innych nauk społecznych. <https://bazhum.muzhp.pl/>.

¹⁷ Inne przykłady na stronie: <https://bs.katowice.pl/e-zasoby/e-czasopisma/?print=pdf> [dostęp 10.03.2021].

¹⁸ M.in. https://cor.sgh.waw.pl/handle/20.500.12182/101/browse?rpp=20&sort_by=-1&type=subject&etal=-1&starts_with=E&order=ASC [dostęp 10.03.2021].

W portfolio nie powinno również zabraknąć współczesnego dorobku historyczno-dydaktycznego. Prezentuje go z pewnością dwumiesięcznik dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie na wszystkich poziomach nauczania i we wszystkich typach szkół – „**Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie**”¹⁹. Czasopismo:

- **prezentuje** najnowsze badania historyków oraz osiągnięcia historiografii polskiej i światowej, dzięki czemu stanowi znakomite uzupełnienie treści podręcznikowych i komentarz do aktualnych sporów historiograficznych²⁰;
- **informuje** o najważniejszych wydarzeniach w dydaktyce historii i wiedzy o społeczeństwie, wskazując główne kierunki rozwoju tych dyscyplin²¹;
- **zamieszcza** scenariusze lekcji historii i wiedzy o społeczeństwie dla wszystkich poziomów nauczania, pozwalające wzbogacić warsztat pracy nauczyciela²²;
- **proponuje** nowe strategie, metody i techniki nauczania, łącząc teorię dydaktyczną z praktyką szkolną²³;

¹⁹ Czasopismo to ma przedwojenną jeszcze tradycję. Od 1933 r. ukazywał się kwartalnik „Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne”, będący organem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Od 1948 r. nauczyciele mogli wykorzystywać w swojej pracy specjalistyczne pismo – „Wiadomości Historyczne” (od 1953 r. „Historię i Naukę o Konstytucji”). W pierwszym roku istnienia czasopismo nawiązywało do tradycji przedwojennych „Wiadomości Historyczno-Dydaktycznych”, a po II wojnie światowej zmieniło swój charakter, preferując problematykę ideologiczną, metodologiczną i historyczną. Od 1958 r. zaczęła się ukazywać obecna edycja „Wiadomości Historycznych”. J. Rulka, *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 417–418.

²⁰ M.in. M. Białokur, *Algorytmy Harariego, czyli wczoraj, dziś i jutro homo sapiens*, „Wiadomości Historyczne” 2020, nr 1, s. 15; *Idem*, *Idealista z Białego Domu w oczach Polaków. Prezydent Thomas W. Wilson i jego rola w odbudowie polskiej niepodległości*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 3, s. 4; *Idem*, *Gdy umilkły działa, czyli pierwsza odsłona dyplomatycznej batalii o granice Polski na forum paryskiej konferencji pokojowej w 1919 roku*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 5, s. 4.

²¹ M.in. D. Konieczka-Śliwińska, *Edukacja regionalna we współczesnej szkole podstawowej. Komentarz do najnowszej podstawy programowej z 2017 r.*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 3, s. 47; *Komisja Dydaktyczna Polskiego Towarzystwa Historycznego wobec projektów nowej podstawy programowej historii (2016–2017)*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 3, s. 43.

²² M.in. B. Pawlak, *Miedzy prawdą a kłamstwem – przekaz medialny w praktyce. Scenariusz lekcji wiedzy o społeczeństwie dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 2, s. 18; J. Wojdon, *Bitwa pod Grunwaldem w komiksach i memach internetowych – scenariusz zajęć dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 6, s. 18. I. Lewandowska, *Historia mówiona (oral history) jako źródło historyczne – scenariusz lekcji historii lub wiedzy o społeczeństwie*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 6, s. 28; M. Skotnicka-Palka, *Komiks historyczny*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 6, s. 14.

²³ M.in. J. Gałuszka, *ABC prawa – innowacja pedagogiczna z wiedzy o społeczeństwie*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 1, s. 28; A. Kowalska-Pietrzak, *Gra w negocjacje, czyli o sztuce osiągania kompromisu*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 4, s. 27.

- **stanowi** forum edukacyjne dla nauczycieli, dając możliwość wymiany doświadczeń i prezentacji własnych innowacyjnych rozwiązań²⁴;
- **prowadzi** stałe działy problemowe z myślą o praktyce szkolnej i egzaminach zewnętrznych: „Źródła w edukacji historycznej i obywatelskiej”; „Testy i zadania” z komentarzem nauczycieli i ekspertów komisji egzaminacyjnych; „Region w edukacji” – walory historyczne i dydaktyczne regionów w Polsce i w Europie²⁵;
- **zamieszcza** rozmowy z historykami, nauczycielami, egzaminatorami, przybliżając aktualne problemy edukacji historycznej²⁶;
- **jest patronem medialnym** Ogólnopolskiej Olimpiady Historycznej, zamieszczając ich wyniki oraz prezentując testy, zadania oraz najciekawsze prace i analizy tekstów źródłowych laureatów²⁷.

W roku ukazuje się sześć numerów²⁸. Czasopismo jest dostępne w bazie BazHum (egzemplarze od 1958 do 2013 r.).

W portfolio przyszłego nauczyciela historii nie powinno również zabraknąć współczesnego dorobku badań historycznych, zaprezentowanego w przystępny i atrakcyjny sposób, co z pewnością zapewnia czasopismo „Mówią Wieki”²⁹

²⁴ M.in. J. Gałuszka, *Historia regionalna w szkolnej edukacji na przykładzie doświadczeń I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 5, s. 36; H. Mazur, *Lekcja genealogiczna w archiwum państwowym*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 2, s. 34; M. Białokur, *Rzecz o rocznicach, czyli o lekcjach historii w przestrzeni publicznej*, „Wiadomości Historyczne” 2020, nr 6, s. 33.

²⁵ M.in. M. Hlebione, *Źródła do dziejów regionu kujawsko-pomorskiego ad usum scholarum*, „Wiadomości Historyczne” 2020, nr 2, s. 24; W. Królikowska, *Aktywność źródeł informacji stanowiących wyposażenie zadań w arkuszach egzaminacyjnych na maturze z historii. Kilka uwag do artykułu Anety Sarbinowskiej-Murawieckiej*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 4, s. 42; I. Józwiak, *Zajęcia w sieci współpracy Regionalizm – patriotyzm jutra. Blaski i cienie doskonalenia zawodowego nauczyciela historii na przykładzie Ośrodka Doskonalenia Nauczyciela w Olsztynie*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 2, s. 37.

²⁶ M.in. A. R. Jęcka, *Teatr i historia – rozmowa z Damianem Droszczem*, „Wiadomości Historyczne” 2020, nr 1, s. 47.

²⁷ <https://www.pbwnowysacz.pl/aktualnosci-nowy-targ/czasopisma-wiadomosci-historyczne-z-wiedza-o-spoleczenstwie/> [dostęp 10.03.2021].

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Na fali przemian popaździernikowych na początku 1957 r. zrodził się w PTH projekt zorganizowania popularnego czasopisma, które w założeniu miało „odschematyzować i odfalszować historię” i wypełnić „białe plamy” istniejące w powojennych wydawnictwach. Publikacji podjęły się (po odmowie ze strony Wiedzy Powszechnej) Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. M. Bogucka, *Życie z cenzurą*, [w:] Z. Romek (red.), *Cezura w PRL. Relacje historyków*, Warszawa 200, s. 46. Redakcja pragnęła, aby miesięcznik odpowiadał na zainteresowania i potrzeby miłośników historii. Na temat nowatorskiej inicjatywy Redakcji Międzyszkolnych Klubów „Mówią Wieki”, zob. A. Młynarczyk-Tomczyk, *Popularyzacja historii w działaniach Międzyszkolnego Klubu „Mówią*

Inicjatorem założenia Oficyny Wydawniczej „Mówią Wieki” w 1991 roku był prof. Stefan Meller. Głównym celem jej powstania było wznowienie wydawania Magazynu Historycznego „Mówią Wieki”, ale od samego początku istnienia oficyna wydawała też książki, w tym także publikacje naukowe. Stałymi współpracownikami Oficyny są pracownicy naukowi UW, UKSW, SGH, UMK, UJ i PAN.

Wydawnictwo realizuje też następujące cele:

- **upowszechnia dorobek naukowy polskich historyków**, który co miesiąc omawia prof. Maciej Janowski. Większość tekstów publikowanych na łamach czasopisma jest autorstwa naukowców, którzy w popularnej formie prezentują własne ustalenia badawcze³⁰;
- **prezentuje wartościowe „dodatki edukacyjne”**³¹. Bardzo atrakcyjna dla przyszłych nauczycieli jest strona internetowa Oficyny Wydawniczej „Mówią Wieki” oraz kalendaria historyczne³²;
- **prezentują bogatą ofertę plebiscytów czy konkursów**, a przy ich okazji cenne informacje historyczne. Np. do plebiscytu: „Wybieramy Polskiego Bohatera Drugiej Wojny Światowej” dołączono „redakcyjną listę kandydatów na polskiego bohatera II wojny światowej”, a w niej krótkie notki biograficzne kilkudziesięciu postaci, m.in. Władysława Andersa, Henryka Dobrzańskiego czy Stanisława Dąbka, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego czy Ireny Sendlerowej. Wykaz i krótką notkę biograficzną opracował Bogusław Kubisz³³.

Wieki” w latach 1959-1967, [w:] G. Pańko, M. Skotnicka-Palka i B. Techmańska (red.), *Młodzież w perspektywie edukacyjnej, społecznej, kulturowej*, Wrocław 2017, s. 161–176. Kilkuosobową redakcją „Mówią Wieki” kierowała wówczas Maria Bogucka (redaktor w latach 1958–1976) A. Glińmos-Nadgórska, „Mówią Wieki”. *Magazyn historyczny*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii*, s. 200. Czasopismo od razu zyskało popularność wśród nauczycieli historii i uczniów wszystkich typów szkół. J. S., *Spotkanie Redakcji „Mówią Wieki” z nauczycielami w Katowicach*, „Mówią Wieki” 1959, nr 12, s. 13.

³⁰ <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=19> [dostęp 10.03.2021]. M.in. W. Morawski *[gospodarka europejska w epoce napoleońskiej]*, *Anglicy, Napoleon i złoto Meksyku*, „Mówią Wieki” 2020, nr 1, s. 8; P. Korczyński, *Procesy polityczne w USA – krótka historia Impeachmentu*, *ibidem*, s. 46. U. Kosińska, *Nędza i przepych. Społeczeństwo Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII wieku*, „Mówią Wieki” 2020 nr 3, s. 20; P. Kroll, *Hetman Jan Tarnowski*, „Mówią Wieki” 2019, nr 11, s. 14, a także wiele innych zeszytów tego czasopisma.

³¹ Np. A. Żor, *Leopold Kronenberg i jego czasy*, „Mówią Wieki” 2019, nr 8, s. 73, *Idem*, *Kapitałista, pacyfista, filantrop*, *ibidem*, s. 77.

³² Np. *Kalendarium na miesiąc luty*. <https://mowiawieki.pl/index.php?page=kalendarium> [dostęp 10.03.2021].

³³ <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=54> [dostęp 10.03.2021].

- **udostępnia serię publikacji, w formie PDF, stanowiącą nieocenioną pomoc dydaktyczną.** Materiały te cechuje bogata obudowa dydaktyczna wybranych zagadnień. Np. Seria publikacji „Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech” powstała we współpracy z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz Niemiecką Centralą Turystyki. Obejmuje ona przegląd 9 zamków, ich historię, architekturę i postacie z nimi związane³⁴. Kolejny bardzo atrakcyjny cykl to „Dziedzictwo dawnej Rzeczypospolitej”, poświęcony dorobkowi kulturalnemu epoki nowożytnej w Polsce. Jest to prezentacja osiągnięć narodowego dziedzictwa – od architektury, przez rzemiosło, literaturę i malarstwo, po mentalność. Pokazano przykłady znane i mniej rozpoznawalne, próbowano także odnaleźć to, „co zostało w nas z Sarmaty”. Panel skierowano do wszystkich miłośników historii, ale przede wszystkim nauczycieli i uczniów – z nadzieją, że pozwoli on na lepsze poznanie i zrozumienie zwłaszcza tych zagadnień, na które nie ma miejsca podczas szkolnej edukacji. Spodziewano się także, że będzie on przydatnym narzędziem pracy dla nauczycieli historii w ich pracy³⁵. Bardzo interesującą prezentuje się też cykl pt. „Polskie osiągnięcia naukowo-techniczne”³⁶.

Przyszły nauczyciel historii powinien również dobrze znać portal **e-podręczników**, który na czas edukacji zdalnej znacznie poszerzono i wzbogacono. Na stronie E-podręczniki.pl student ma do dyspozycji następujący pakiet: Kształcenie na odległość; Narzędzia edukacyjne – wychowanie przedszkolne i kształcenie ogólne; E-podręczniki PO KL [Program Operacyjny Kapitał Ludzki]; Lektury dostępne; Katalog zasobów dydaktycznych; Zasoby portalu [Scholaris.pl](https://mowiawieki.pl); Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne; oraz Gra edukacyjna „Godność, wolność i niepodległość”³⁷.

³⁴ *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 1 – Zamek Hohenzollernów, https://mowiawieki.pl/templates/site_pic/files/Zamki_niemieckie_odc_1.pdf; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 2 – Marienburg; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 3 – Wartburg; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 4 - Branitz; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 5 – Schwerin; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 6 – Königstein; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 7 – Rezydencja w Monachium; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 8 – Dessau-Wörlitz; *Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech*, odcinek 9 – Glücksburg [dostęp 10.03.2021].

³⁵ *Dziedzictwo dawnej RP* – Nr 1; *Dziedzictwo dawnej RP* – Nr 2; *Dziedzictwo dawnej RP* – Nr 3; *Dziedzictwo dawnej RP* – Nr 4; *Dziedzictwo dawnej RP* – Nr 5 <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=60> [dostęp 10.03.2021].

³⁶ <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=64> [dostęp 10.03.2021].

³⁷ <https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-na-odleglosc> [dostęp 15.05.2021].

Materiały z zamieszczonych na tej stronie e-podręczników zostały przyporządkowane do nowej podstawy programowej dla szkół podstawowych (z 2017 r.) i ponadpodstawowych (z 2018 r.). Aby wyszukać materiał według nowej podstawy programowej, należy wybrać przedmiot z panelu znajdującego się po lewej stronie. Po przejściu na stronę z e-podręcznikami do danego przedmiotu w jej centralnym punkcie zamieszczono ikonę „Podstawa Programowa”. Po kliknięciu w nią z rozwijanej listy można wybrać pożądaną zapis³⁸. Można tu znaleźć trzy podręczniki do historii z zakresu szkoły podstawowej, które prezentują wybrane zagadnienia od starożytności do czasów najnowszych. Materiały do pobrania wzbogacone są licznymi środkami pozatekstowymi, mapami, schematami, fotografiami i tekstami źródłowymi, a dodatkowo – licznymi ćwiczeniami podsumowującymi zdobyte wiadomości i umiejętności³⁹. Dla szkoły ponadpodstawowej zamieszczono aż pięć e-podręczników z ogromnym zasobem środków dydaktycznych⁴⁰, na których studenci mogą się wzorować i oczywiście wzbogacać je o własne pomysły. Również Katalog zasobów dodatkowych – e-materiałów przeznaczonych do nauki w szkołach lub do samodzielnej pracy ucznia – jest imponujący. Można w nim znaleźć kilkuminutowe audycje, wycieczki wirtualne po zabytkach w Polsce, vademeca, wizualizacje, słowne i wizualne prezentacje wybranych wydarzeń czy postaci historycznych, jak również scenariusze zajęć kół naukowych⁴¹, które powinny stanowić dla studentów – przyszłych nauczycieli – inspirację.

Na stronach wydawnictw można odnaleźć **elektroniczne wersje podręczników i materiałów dydaktycznych udostępnione przez wydawców do bezpłatnego pobrania**. Na czas zawieszenia zajęć w 2020 i 2021 r. wydawcy edukacyjni zrzeszeni w Polskiej Izbie Książki udostępnili bezpłatnie elektroniczne wersje podręczników. Uczniowie i nauczyciele mogą pobierać ze stron internetowych wydawców nie tylko podręczniki, ale również inne materiały dydaktyczne – materiały, które umożliwiają realizowanie podstawy programowej oraz rozwijanie kluczowych kompetencji przy kształceniu na odległość. Poza elektroniczną wersją podręczników wydawcy udostępnili również inne materiały i narzędzia dydaktyczne. Podręczniki udostępnione przez wydawców:

³⁸ <https://zpe.gov.pl/szukaj?format=e-podrecznik> [dostęp 15.05.2021].

³⁹ <https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-podstawowa/historia?format=e-podrecznik>

⁴⁰ Np. <https://zpe.gov.pl/a/reformy-panstwa-w-czasach-stanislawa-augusta-poniatowskiego/Di3e8Z6mH> [dostęp 15.05.2021].

⁴¹ <https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-ponadpodstawowa/historia?format=e-podrecznik>; <https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-podstawowa/historia> [dostęp 15.05.2021].

- są dopuszczone do użytku szkolnego,
- umożliwiają realizację edukacji online podczas zawieszenia zajęć w szkołach,
- zawierają treści, które w pełni realizują podstawę programową,
- nie zawierają treści niedozwolonych i niebezpiecznych.

Dla przykładu, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, wspierając nauczycieli i uczniów korzystających z przygotowanych przez wydawnictwo podręczników, zeszytów ćwiczeń oraz programów multimedialnych, opublikował materiały pomocne w przygotowaniu i prowadzeniu lekcji. Ułatwiają one pracę z uczniami i realizację materiału – zwłaszcza w sytuacjach szczególnych, takich jak zajęcia zdalne lub hybrydowe. Wydawnictwo zapewniło dostęp online do części pomocy dydaktycznych. Zamieszczono linie czasu, filmy edukacyjne, mapy, teksty źródłowe, przegląd wybranych wydarzeń i postaci, gry edukacyjne oraz podsumowania epok historycznych. Ciekawe są również „klucze do obrazów” oraz ponad 70 różnorodnych słuchowisk⁴². Zgromadzenie w portfolio odpowiednio dobranych i poszegregowanych pomocy dydaktycznych nie tylko ułatwi w przyszłości pracę w zawodzie, ale będzie skarbnicą „dobrych praktyk”, które student może udoskonalać.

Student- przyszły nauczyciel powinien znać również portale edukacyjne takie jak **Scholaris**. Ten portal z zasobami edukacyjnymi dla nauczycieli to już prawie legenda w polskiej edukacji – wielokrotnie modernizowany, doczekał się nowej, atrakcyjnej i przyjaznej wersji. Na Scholarisie znaleźć można różnorodne materiały edukacyjne – od multimediiów po scenariusze lekcji i lektury szkolne – podzielone według podstawy programowej, poziomów edukacji i przedmiotów⁴³. Z zakresu historii w szkole podstawowej znajduje się tu 469 zasobów w postaci prezentacji, rekonstrukcji, wirtualnych spacerów, tekstów źródłowych wraz z pytaniami do nich, ilustracji, filmów i różnych propozycji scenariuszy zajęć, a także karty pracy, sprawdziany i pomoce do powtarzania materiału⁴⁴. Dla szkoły ponadpodstawowej liczba różnorodnych zasobów dydaktycznych wynosi 421⁴⁵.

⁴² <https://gwo.pl/ucze-zdalnie-z-gwo/przedmioty/#historia-sp>; <https://gwo.pl/historia-na-ekranie-wybrane-filmy/>; <https://mapyonline.gwo.pl/>; <https://liniaczasu.gwo.pl/#/menu>; <https://gwo.pl/przedmioty/historia/zbiorki-tekstow-zrodlowych-z-cwiczeniami-2/>; <https://postaci.gwo.pl/#/>; <https://gwo.pl/sztuka-wyraza-klucze-do-obrazow-wybrane-filmy/>; <https://gwo.pl/przedmioty/historia/multimedia/sluchowiska-3/> [dostęp 15.05.2021].

⁴³ <https://zpe.gov.pl/scholaris?stage=szkola-podstawowa&subject=historia> [dostęp 15.05.2021].

⁴⁴ <https://zpe.gov.pl/scholaris?stage=szkola-podstawowa&subject=historia> [dostęp 15.05.2021].

⁴⁵ <https://zpe.gov.pl/scholaris?stage=szkola-ponadpodstawowa&subject=historia> [dostęp 15.05.2021].

Przyszły nauczyciel musi również **gromadzić na bieżąco i uzupełniać wiedzę o ofercie edukacyjnej muzeów i archiwów w regionie, gdzie pracuje**. Jest ona zazwyczaj bogata i stale modyfikowana oraz uzupełniana. Wszystkie trudności organizacyjne związane z wyjściem/wyjazdem do muzeum niwelują materiały dostępne na stronach internetowych tych instytucji oraz wirtualne spacer po muzeach. Nauczyciel może wykorzystać je do przygotowania lekcji, np. w kartach pracy. Pracownicy muzeów pomagają też w uatrakcyjnieniu edukacji historycznej poprzez przygotowanie quizów, konkursów i kart pracy. Dla przykładu, oferta edukacyjna Muzeum Historii Kielc jest imponująca – w jej skład wchodzi m.in.: 1) edukacja muzealna na stałej wystawie „Z dziejów Kielc”; 2) lekcje muzealne dla poszczególnych typów szkół; 3) zajęcia poza muzeum; czy 4) cykl „Walizka z historią”. Dostępne są również, opracowane przez pracowników muzeów, bardzo ciekawe konkursy i quizy. Taki atrakcyjny zasób materiałów z zakresu historii regionalnej i lokalnej przyszli nauczyciele historii mogą odnaleźć na stronie internetowej praktycznie każdego muzeum. Warto zaznaczyć, że w związku z sytuacją epidemiczną w 2020 i 2021 r. i zamykaniem muzeów dla zwiedzających oferta online tych instytucji stała się dużo bogatsza i atrakcyjniejsza. Jest to sposób wyjścia do odbiorcy, a przyszły nauczyciel powinien to wykorzystać.

Również **korzyści płynące ze współpracy archiwów ze szkołami są ogromne**. Bez wątpienia największym pożytkiem jest zapoznanie się z oryginalnymi dokumentami. Ważne jest więc, aby dzieciom i młodzieży przekazać wiedzę na temat archiwów – ich zadań, funkcji, a przede wszystkim zasobu. Nabywaniu wiadomości musi towarzyszyć kształtowanie umiejętności wyszukiwania informacji⁴⁶. Z szeroką ofertą edukacyjną występuje np. Archiwum Państwowe w Kielcach w postaci np. lekcji archiwalnych (np. Archiwum Państwowe źródłem poznania genealogii i historii rodziny; Zbiory prywatne w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach; Materiały archiwalne dotyczące Powstania Styczniowego w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach; Drogi do Niepodległości). Istnieje możliwość (w oparciu o prezentację multimedialną) przeprowadzenia takiej lekcji w szkole. Zaproponowano również liczne wystawy online (m.in. 4 maja – Dzień Świętego

⁴⁶ Na podstawie: H. Mazur, *Edukacja w archiwum, archiwum w edukacji*, http://www.publio.pl/files/samples/b0/4c/6f/134953/Wiadomosci_Historyczne_Czasopismo_dla_Nauczycieli_1_demo.pdf [dostęp 10.03.2021]; A. Zielecki, *Wprowadzenie do dydaktyki historii*, Kraków 2007, s. 274–276; A. Młynarczyk-Tomczyk, *Rola archiwów i muzeów w edukacji historycznej liceów pedagogicznych w latach 1944–1970*, [w:] S. Roszak, M. Strzelecka (red.), *Muzea i archiwa w edukacji historycznej. IV Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, Kraków 2007, s. 132–136.

Floriania; Konstytucja 3 Maja). Liczne materiały archiwalne udostępniono w Internecie (np. Zbiór Kieleckiego Towarzystwa Naukowego; „Radostowa” – Świętokrzyski Miesięcznik Ilustrowany i wiele innych. Istnieje też możliwość (w oparciu o prezentację multimedialną) przeprowadzenia takiej lekcji w szkole.

Również **Instytut Pamięci Narodowej** ma istotną rolę w propagowaniu najnowszej historii Polski, w tym regionalnej i lokalnej. Zasoby tej instytucji również powinny być znane przyszłym nauczycielom – powinni je oni wyselekcjonować, uporządkować tematycznie i zebrać w teczce. Za działalność edukacyjną IPN odpowiada Biuro Edukacji Narodowej. Prowadzi ono działania edukacyjne, wystawiennicze i wydawnicze w kraju i za granicą, w tym w zakresie porozbiorowej i najnowszej historii Polski. Oferta edukacyjna IPN w Kielcach jest szeroka, skierowana do różnych grup wiekowych, wielowątkowa i wielotematyczna. Na stronie internetowej kieleckiego oddziału IPN można znaleźć wiele interesujących materiałów, np. o znanych patronach ulic⁴⁷. Ważnym źródłem wiedzy są również **portale tematyczne**⁴⁸. Student historii – przyszły nauczyciel zobowiązany jest również znać **teki edukacyjne IPN**⁴⁹ oraz **albumy** prezentujące różne wydarzenia i postaci z historii najnowszej⁵⁰. Zasoby IPN, odpowiednio dobrane i z rzetelnym komentarzem dostosowanym do możliwości percepcyjnych młodzieży, mogą stanowić cenną pomoc w nauczaniu historii.

⁴⁷ <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24217,Jan-Karski-1914-2000.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24229,Jan-Pawel-II-19202005.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic?page=3> [dostęp 10.03.2021]; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24169,Blogoslawiony-ksiazd-Jerzy-Popieluszko-19471984.html> [dostęp 10.03.2021].

⁴⁸ <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/portale-tematyczne.>; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98766,Sladami-walk-Armii-Krajowej-3-Wykus-mogila-kpr-Tadeusza-Lange-Szylinga.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/96975,Sladami-walk-Armii-Krajowej-2-Wykus-mogila-warszawiakow.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98586,Pacyfikacja-Skalki-Polskiej.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98502,NSZZ-Solidarnosc-z-perspektywy-malego-zakladu-pracy.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/97287,Procesy-pokazowe-ksiezy-w-czasach-stalinowskich-na-lamach-Slowa-Ludu.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/96084,Rozbicie-wiezienia-w-Miechowie.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95388,Kieleccy-Katynyczcy.html> [dostęp 10.03.2021]; <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95166,Witamy-sie-i-zegnamy-bez-podawania-rak-Epidemie-w-PRL.html> [dostęp 10.03.2021].

⁴⁹ <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne> [dostęp 10.03.2021].

⁵⁰ <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/albumy> [dostęp 10.03.2021].

Ważnym elementem autorskiego portfolio powinny być **dokumenty i refleksje z praktyk pedagogiczno-psychologicznych i dydaktycznych studenta**. Nawiązana w czasie ich trwania relacja student – nauczyciel praktyk – nauczyciel akademicki powinna stanowić dla adepta zawodu nauczyciela skarbnicę doświadczeń i wskazówek na przyszłość. Utrwalenie tych doświadczeń umożliwić może przemyślany, systematyzujący wiedzę i doświadczenie studenta, ukierunkowany na autorefleksje dziennik praktyk⁵¹.

Teczka portfolio, złożona z materiałów przydatnych w przyszłej pracy zawodowej, przy odpowiednim ich doborze może okazać się niezastąpiona w trudnym okresie adaptacji do zawodu nauczyciela, a także stanowić również bazę wyjściową do e-portfolio studenta, w którym będzie on dokumentował proces uczenia się i rozwoju w dłuższym okresie czasu (np. autorskie scenariusze lekcji, prezentacje, karty pracy). Mając tak wiele pomysłów, sam może stać się właścicielem kolekcji cyfrowych obiektów demonstrujących doświadczenia, osiągnięcia związane z uzyskanymi kompetencjami lub (w przypadku uczniów) także z procesem uczenia się.

Załączniki

Czym jest Moje Portfolio?

Moje Portfolio zostało opracowane w ramach projektu „Wspieranie realizacji I etapu wdrażania Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji na poziomie administracji centralnej oraz instytucji nadających kwalifikacje i zapewniających jakość nadawania kwalifikacji” realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych.

To darmowa aplikacja, dzięki której można:

- **gromadzić** wszystko, co potwierdza umiejętności – mogą to być skany lub zdjęcia świadectw, certyfikatów czy odznak, zdjęcia wykonanych dzieł (takich jak haft, plakat, uszyte ubranie, zbudowane ogrodzenie, samodzielnie złożony rower itp.), zdjęcia lub filmy pokazujące, co potrafimy (jak sterujemy łódką, prowadzimy szkolenie, przygotowujemy potrawę), teksty (np. tekst reklamowy, artykuł itp.), grafiki i projekty, a także nagrane przez nas filmy czy utwory muzyczne;
- **wskazać** umiejętności potwierdzane przez te dowody;

⁵¹ W Instytucie Historii UJK w Kielcach funkcjonują dzienniczki praktyk, <https://ihis.ujk.edu.pl/praktyki/> [dostęp 10.03.2021].

- **porządkować w teczkach** wybrane dowody połączone z umiejętnościami, które możesz udostępniać wybranym przez siebie osobom.

Moje Portfolio pomoże:

- **rozpoznać i nazwać** wiele umiejętności, o których często nie pamiętamy lub nie zdajemy sobie sprawy, co może nakierować na nowe obszary działalności zawodowej;
- **zebrać** w jednym miejscu najcenniejsze dokonania;
- **zaprezentować** w uporządkowany i przyjazny sposób nasze dokonania osobom trzecim, np. pracodawcy, znajomemu lub doradcy zawodowemu;
- **identyfikować i dokumentować** posiadanie efektów uczenia się na potrzeby walidacji prowadzonej w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.

Wersja Mojego Portfolio na komputer i telefon

umożliwia rozbudowywanieteczki w każdym miejscu i czasie.

Dzięki aplikacji można:

- wgrywać pliki,
- robić zdjęcia telefonem i od razu dołączać je do dowodów,
- podpinąć do portfolio nagrania z YouTube czy pliki z chmury.

Kierunek jest dowolny: można zacząć od dodania dowodów i przypisywać im umiejętności, lecz równie dobrze można najpierw wypisać umiejętności, do których dobiera się dowody. W ustalaniu umiejętności może pomóc ankieta, która przeprowadzi przez etapy edukacji i działalności zawodowej. Potem można dowolnie dodawać umiejętności i dowody, przekształcać wszystko do woli, tworzyć teczkę, a jeśli chcemy – udostępniać wybrane informacje.

A wszystko jest bardzo proste⁵².

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Bogucka M., *Życie z cenzurą*, [w]: Romek Z. (red.), *Cezura w PRL. Relacje historyków*, Warszawa 2000.
- Białokur M., *Algorytmy Harariego, czyli wczoraj, dziś i jutro homo sapiens*, Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2020, nr 1.

⁵² <https://mojeportfolio.ibe.edu.pl/o-moim-portfolio> [dostęp 10.03.2021].

- Białokur M., *Gdy umilkły działa, czyli pierwsza odsłona dyplomatycznej batalii o granice Polski na forum paryskiej konferencji pokojowej w 1919 roku*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 5.
- Białokur M., *Idealista z Białego Domu w oczach Polaków. Prezydent Thomas W. Wilson i jego rola w odbudowie polskiej niepodległości*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 3.
- Białokur M., *Rzecz o rocznicach, czyli o lekcjach historii w przestrzeni publicznej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2020, nr 6.
- Gałuszka J., *Historia regionalna w szkolnej edukacji na przykładzie doświadczeń I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 5, 2019.
- Gałuszka J., *ABC prawa – innowacja pedagogiczna z wiedzy o społeczeństwie*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 1.
- Glimos-Nadgórska A., „Mówią Wieki”. *Magazyn historyczny*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004.
- Hlebionek M., *Źródła do dziejów regionu kujawsko-pomorskiego ad usum scholarum*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2020, nr 2.
- Jęcka A. R., *Teatr i historia – rozmowa z Damianem Droszczem*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2020, nr 1.
- Jóźwiak I., *Zajęcia w sieci współpracy. Regionalizm – patriotyzm jutra. Blaski i cienie doskonalenia zawodowego nauczyciela historii na przykładzie Ośrodka Doskonalenia Nauczyciela w Olsztynie*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 2.
- Komisja Dydaktyczna Polskiego Towarzystwa Historycznego wobec projektów nowej podstawy programowej historii (2016–2017), „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 3.
- Konieczka-Sliwińska D., *Edukacja regionalna we współczesnej szkole podstawowej. Komentarz do najnowszej podstawy programowej z 2017 r.*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 3.
- Korczyński P., *Procesy polityczne w USA – krótka historia Impeachmentu*, „Mówią Wieki” 2020, nr 1.
- Kosińska U., *Nędza i przepych. Społeczeństwo Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII wieku*, „Mówią Wieki” 2020, nr 3.
- Kowalska-Pietrzak A., *Gra w negocjacje, czyli o sztuce osiągania kompromisu*, „Mówią Wieki” 2019, nr 4.
- Kroll P., *Hetman Jan Tarnowski*, „Mówią Wieki” 2019, nr 11.
- Lewandowska I., *Historia mówiona (oral history) jako źródło historyczne – scenariusz lekcji historii lub wiedzy o społeczeństwie*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 6.
- Mazur H., *Lekcja genealogiczna w archiwum państwowym*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019 nr 2.

- Młynarczyk-Tomczyk A., *Popularyzacja historii w działaniach Międzyszkolnego Klubu „Mówią Wieki” w latach 1959-1967*, [w:] *Młodość w perspektywie edukacyjnej, społecznej, kulturowej*, red. G. Pańko, M. Skotnicka-Palka i B. Techmańska, Wrocław 2017.
- Młynarczyk-Tomczyk A., *Rola archiwów i muzeów w edukacji historycznej liceów pedagogicznych w latach 1944-1970*, [w:] *Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, red. S. Roszaka, M. Strzeleckiej, Toruń 2007, s. 132–136.
- Morawski W., *[gospodarka europejska w epoce napoleońskiej]*, *Anglicy, Napoleon i złoto Meksyku*, „Mówią Wieki” 2020, nr 1.
- Pawlak B., *Miedzy prawdą a kłamstwem – przekaz medialny w praktyce. Scenariusz lekcji wiedzy o społeczeństwie dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 2.
- Rulka J., „Wiadomości Historyczne”, *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 417–418.
- S. J., *Spotkanie Redakcji „Mówią Wieki” z nauczycielami w Katowicach*, „Mówią Wieki” 1959, nr 12.
- Skotnicka-Palka M., *Komiks historyczny*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie”, 2018, nr 6.
- Królikowska W., *Aktywność źródeł informacji stanowiących wyposażenie zadań w arkuszach egzaminacyjnych na maturze z historii. Kilka uwag do artykułu Anety Sarbinowskiej-Murawieckiej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 4.
- Wojdon J., *Bitwa pod Grunwaldem w komiksach i memach internetowych – scenariusz zajęć dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 6.
- Zielecki A., *Warsztat pracy nauczyciela historii*, w: *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 411.
- Zielecki A., *Wprowadzenie do dydaktyki historii*, Kraków 2007.
- Żor A. *Kapitalista, Pacyfista, Filantrop*, „Mówią Wieki” 2019, nr 8.
- Żor A., *Leopold Kronenberg i jego czasy*, „Mówią Wieki” 2019, nr 8.

Opracowania dostępne w Internecie

- Konopka H., *Co włożyć do portfolio, czyliteczka tematyczna jako forma pracy i oceniania*, <https://koss.ceo.org.pl/dla-nauczycieli/uczyc-inaczey/artykuly/co-wlozyc-do-portfolio-czyli-teczka-tematyczna-jako-forma> [dostęp 10.03.2021].
- Mazur H., *Edukacja w archiwum, archiwum w edukacji*, http://www.publio.pl/files/samples/b0/4c/6f/134953/Wiadomosci_Historyczne_Czasopismo_dla_Nauczycieli_1_demo.pdf [dostęp 10.03.2021].
- Neczaj-Świdarska R., *E-portfolio jako nietradycyjna forma kształcenia w szkolnictwie wyższym*. http://dydaktyka.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2012/01/2011_Neczaj.pdf,b.p. [dostęp 10.03.2021].

E-Portfolio – dokumentacja osobistego dorobku ucznia, oprac. Zb. Red, J. Kusiak, https://www.cel.agh.edu.pl/wp-content/uploads/2015/01/SWOI-cz.2-rozdz.10-e-Portfolio.AGH_.pdf [dostęp 10.03.2021].

Studenckie portfolio – czyli wgląd w praktykę. Wybrane fragmenty ze studenckich teczek rozwoju zawodowego dokumentujących przebieg praktyk w szkołach ponadgimnazjalnych w ramach projektu „Szkoła i Uniwersytet – wspólne działania na rzecz podniesienia jakości studenckich praktyk pedagogicznych”, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Biologii Poznań 2014.

Strony internetowe

Mówią Wieki. Historia w sieci, Dziedzictwo II RP, <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=60> [dostęp 10.03.2021].

E- czasopisma, <https://www.czasopisma.pan.pl/dlibra> [dostęp 10.03.2021].

<https://arianta.pl/#/szukaj> [dostęp 10.03.2021].

<https://bs.katowice.pl/e-zasoby/e-czasopisma/?print=pdf> [dostęp 10.03.2021].

E- publikacje naukowe https://cor.sgh.waw.pl/handle/20.500.12182/101/browse?rpp=20&sort_by=-1&type=subject&etal=-1&starts_with=E&order=ASC [dostęp 10.03.2021].

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24217,Jan-Karski-1914-2000.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24229,Jan-Pawel-II-19202005.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic?page=3> [dostęp 10.03.2021].

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/24169,Blogoslawiony-ksiazdz-Jerzy-Popieluszko-19471984.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://www.pbwnowysacz.pl/aktualnosci-nowy-targ/czasopisma-wiadomosci-histeryczne-z-wiedza-o-spoleczenstwie/> [dostęp 10.03.2021].

Mówią Wieki. Historia w sieci *Kalendarium na miesiąc luty*. <https://mowiawieki.pl/index.php?page=kalendarium> [dostęp 10.03.2021].

Port folio, <https://mojeportfolio.ibe.edu.pl/o-moim-portfolio> [dostęp 10.03.2021].

<https://mojeportfolio.ibe.edu.pl/> [dostęp 10.03.2021].

<https://mojeportfolio.ibe.edu.pl/rejestracja> [dostęp 10.03.2021].

Praktyki Instytut Historii UJK, <https://ihis.ujk.edu.pl/praktyki/> [dostęp 10. 04.2022].

Scholaris – portal wiedzy dla nauczycieli (otwartzasoby.pl) [dostęp 10.03.2021].

Szlakiem zamków i pałaców w Niemczech, <https://mowiawieki.pl/index.php?page=page&id=56> [dostęp 10.03.2021].

<https://gwo.pl/ucze-zdalnie-z-gwo/przedmioty/#historia-sp> [dostęp 15.05. 2021].

<https://gwo.pl/historia-na-ekranie-wybrane-filmy/> [dostęp 15.05. 2021].

<https://mapyonline.gwo.pl/> [dostęp 15.05. 2021].

<https://liniczasu.gwo.pl/#/menu> [dostęp 15.05. 2021].

<https://gwo.pl/przedmioty/historia/zbior-tekstow-zrodlowych-z-cwiczeniami-2/> [dostęp 15.05. 2021].

<https://postaci.gwo.pl/#/> [dostęp 15.05. 2021].

<https://gwo.pl/sztuka-wyrazu-klucze-do-obrazow-wybrane-filmy/> [dostęp 15.05. 2021].

<https://gwo.pl/przedmioty/historia/multimedia/sluchowiska-3/> [dostęp 15.05. 2021].

Linki Instytutu Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/albumy> [dostęp 10.03.2021]

<https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne> [dostęp 10.03.2021]

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/portale-tematyczne> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98766,Sladami-walk-Armii-Krajowej-3-Wykus-mogila-kpr-Tadeusza-Lange-Szylinga.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95166,Witamy-sie-i-zegnamy-bez-podawania-rak-Epidemie-w-PRL.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95388,Kieleccy-Katynczycy.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/96084,Rozbicie-wiezienia-w-Miechowie.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/96975,Sladami-walk-Armii-Krajowej-2-Wykus-mogila-warszawiakow.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/97287,Procesy-pokazowe-ksiezy-w-czasach-stalinowskich-na-lamach-Slowa-Ludu.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98502,NSZZ-Solidarnosc-z-perspektywy-malego-zakladu-pracy.html> [dostęp 10.03.2021].

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/98586,Pacyfikacja-Skalki-Polskiej.html> [dostęp 10.03.2021].

Zintegrowana platforma edukacyjna

<https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-na-odleglosc> [dostęp 15.05. 2021].

<https://zpe.gov.pl/szukaj?format=e-podrecznik> [dostęp 15.05. 2021].

<https://zpe.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/szkola-podstawowa/historia?format=e-podrecznik> [dostęp 15.05. 2021].

<https://zpe.gov.pl/scholaris?stage=szkola-podstawowa&subject=historia> [dostęp 15.05. 2021].

<https://zpe.gov.pl/scholaris?stage=szkola-ponadpodstawowa&subject=historia> [dostęp 15.05. 2021].

